

LBRIS

We know
books

**Patriarhul Ecumenic
BARTOLOMEU**

**ÎNTÂLNIRE CU TAINA
O PREZENTARE CONTEMPORANĂ
A ORTODOXIEI**

Traducere din limba greacă
Pr. Dr. Ștefan Toma
Arhimandrit al Patriarhiei Ecumenice

Editura *Agnos*
Sibiu, 2024

Cuprins

Cuvântul traducătorului – Pr. Dr. Ștefan Toma, <i>Arhimandrit al Patriarhiei Ecumenice</i>	5
Cuvânt înainte – Î.P.S. Dr. Kallistos (Ware), <i>Mitropolit de Diokleia</i>	15
Nici teorie, nici filozofie, ci trăire	15
Taină	18
Libertate	19
Relaționare	22
Integralitate	27
Temelii profunde	30
„Nu disper niciodată”	34
Patriarhul Ecumenic Bartolomeu – notă biografică <i>Arhid. Dr. John Chryssavgis</i>	36
Primii ani și educația	37
Institutul Patriarhal de Teologie din Halki	38
Studii postuniversitare și călătorii	39
Întoarcerea în Constantinopol	41
Patriarhul Ecumenic Bartolomeu	42
Misiunea sa ecumenică	43
Patriarhul ca „făuritor de punți de legătură”	45
Patriarhul ca făcător de pace	48
Viziunea unui patriarh	50
Portretul unui Patriarh	54
O zi din viața Patriarhului	55

I. Perspective istorice
Ortodoxia și Patriarhia Ecumenică

Profilul Bisericii Ortodoxe	61
Istoria Bisericii Ortodoxe	64
Teologia pe parcursul veacurilor	70
Istoria Patriarhiei Ecumenice	72
Rolul Patriarhiei Ecumenice	75
Concluzie: Ortodoxia, comoara cea ascunsă	75

II. Cântare și spațiu
Artă – Arhitectură – Liturghie

Cerul pe pământ: Liturghie și icoane	85
Icoane și teologie	87
Sinoadele Ecumenice	89
Învățătura despre icoane	91
Profunzimea duhovnicească a icoanelor	93
Liturghia ca spațiu fresc al icoanei	95
Icoane și arhitectură	97
Liturghia și lumea	99
Concluzie: Împăcarea lumii	102

III. Darul Teologiei
Principii fundamentale și perspective

Calea Părinților	105
Podoaba cea neîmputănată a Tradiției	106
Calea Duhului	108
Cine este teolog?	110
Sfântul Evanghelist Ioan: sursă de teologie	113
Teologi bizantini și mistici	116
Teologia apofatică	119
Concluzie: Teologia azi	123

IV. Vocația iubirii

Monahismul ca alegere și chemare

Celibat și libertate	129
Scopul monahismului	130
Monahismul primar	132
Vizita mea în Muntele Athos	133
Monahismul femeilor	134
Centre de rugăciune și îndrumare spirituală	136
Calea ascezei	138
Monahism și căsătorie	141
Locul monahismului în Biserică	143
Profeți ai Împărăției în lume	144
Concluzie: Lumea inimii	146

V. Spiritualitate și Taine

Rugăciune și viață duhovnicească

Calea rugăciunii	149
Rugăciunea lui Iisus	153
Calea postului	156
Concluzie: Lumea Tainelor	160

VI. Minunea creației

Creștinism și ecologie

Frumusețea lumii	167
Teologie ortodoxă și mediu înconjurător	170
Spiritualitate ortodoxă și mediu înconjurător	174
Liturghie ortodoxă și mediu înconjurător	176
Ființe euharistice și ascetice	178
A treia zi a creației	182
A cincea și a șasea zi a creației	183
Sărăcie și inegalitate	186
Mediu înconjurător, sărăcie și pace	189

Eroarea Apusului	193
Concluzie: O nouă percepție a lumii	195

VII. Credință și libertate Conștiință și drepturile omului

Introducere: Perspective teologice	201
Libertate absolută și libertate relativă	204
Libertatea lui Dumnezeu	206
Libertatea persoanei umane	208
Libertatea de a trăi	211
Libertate față de cădere	213
Teologie ortodoxă și libertate religioasă	213
Patriarhia Ecumenică și libertatea religioasă	216
Drepturile omului și toleranța religioasă	217
Rememorând holocaustul	220
Credință și toleranță	223
Concluzie: Drepturile omului și libertatea religioasă	225

VIII. Transfigurând lumea

I. Dreptate socială: Sărăcie și globalizare	
Pământul și toate cele dintru el	230
Calea Evangheliei	232
Calea duhului	235
Economie globală și ethos universal	237
Asumând responsabilitate	240
Globalizare și ecumenicitate	242
Globalizarea ca fenomen vechi	244
O sabie cu două tăișuri	245
Sărăcie și bogăție	248
Sărăcie și religie	250
Sărăcie și putere	254
Concluzie: Întoarcerea Împăratului	256

II. Religie și societate: Fundamentalism și rasism	257
Patriarhia Ecumenică și dialogul interreligios	259
Creșterea pluralismului	264
Uniunea Europeană	265
Creșterea secularismului	266
Fundamentalism și fanatism	268
Religie și absolutism	270
Teologie apofatică în exercițiu cultural	272
Rolul religiei	276
Rasism și xenofobie	279
Ospitalitatea și Sfânta Scriptură	281
Patriarhia și rasismul	283
Religie și politică	286
Modelul turc	290
III. Război și pace: Conflict și dialog	295
Alegând transformarea	297
Religie și pace	298
Pacea ca și cale a inimii	299
Pacea ca și cale a nevoinței	300
Pacea ca singura cale de progres	301
Culturi în conflict sau în dialog	304
Importanța dialogului interreligios	309
Dialogul religios de-a lungul secolelor	314
Pacea lui Dumnezeu într-o lume a neliniștii	318
Concluzie: Reconcilierea – cale de realizare a păcii	322
Epilog: Nădejdea cea din interiorul nostru	325
O lume a nădejzii	327
Speranța transformării	328
Bucuria tristeții sau tristețea bucuriei	329
Stând în rugăciune	331
Lumină din Răsărit	332

*

„Nu am dreptul da a face un pas înapoi!”

Interviu eveniment acordat jurnalistei Maria Antoniadou la Patriarhia Ecumenică, publicat pe data de 4 ianuarie 2021 la Atena, în ziarul *Vima de duminică* _____ 333

PATRIARHUL ECUMENIC BARTOLOMEU

NOTĂ BIOGRAFICĂ

ARHID. DR. JOHN CHRYSAVGIS

„Nu sunt decât un slujitor... pe calea misiunii”.

(SFÂNTUL VARSANUFIE DE GAZA, SECOLUL AL VI-LEA)

Actualul Patriarh Ecumenic Bartolomeu s-a născut și a fost botezat Dimitrie (Archandonis), pe 29 februarie 1940, pe mica insulă Imvros (cunoscută astăzi ca și Gökçeada), via-a-vis de țărmurile Turciei. La data alegerii sale ca Patriarh, pe 22 octombrie 1991, el a devenit cel de-al 270-lea Arhiepiscop al Bisericii întemeiate de două mii de ani de către Sfântul Apostol Andrei, slujind ca Arhiepiscop de Constantinopol, Noua Romă și Patriarh Ecumenic. De atunci, Sanctitatea Sa, se află în fruntea Primașilor Bisericilor Ortodoxe, ca și păstor a peste 300 de milioane de credincioși, în întreaga lume. Din anii copilăriei sale și până la atingerea maturității eclesiale, Patriarhul Bartolomeu a fost omul care a ilustrat înțelegerea exercitării combinate a autorității cu sensibilitatea.

Fiul lui Christos Archandonis, proprietarul cafenelei locale, care muncea uneori și ca frizer, tânărul Dimitrie a crescut în modestul sat Sfinții Teodori, de pe insula muntoasă din Marea Egee. Christos și Merope au avut patru copii. Cel mai mare era o fată, în timp ce Dimitrie era al doilea, și primul dintre cei trei băieți ai familiei. Tatăl lui avea o fire severă, în timp ce mama era tandră. Pe timpul vacanțelor de vară, Dimitrios lucra în cafe-neaua tatălui său, dobândind aptitudini sociale în centrul satului

său, unde oamenii obișnuiau să se adune, să vorbească, să bea cafea și să se joace cu mățaniile lor (gr. komboloi), vorbind despre realitățile politice ale momentului sau despre soarta lumii.

La acea vreme, în insula Imvros trăiau opt mii de creștini ortodocși. Astăzi, chiar dacă viața este iarăși pașnică, au mai rămas puțini locuitori greci. Multe dintre pământurile lor au fost confiscate; școlile grecești au fost închise; iar satul Sfinții Teodori se numește astăzi Eleonas (satul măslinilor). Biserica satului a fost refăcută, la inițiativa actualului Patriarh, iar preotul care slujește astăzi în această biserică este fiul fostului preot, al părintelui Asterie. Familia lui Dimitrie avea o proprietate aflată la o anumită distanță de sat, care avea o mică bisericuță, închinată Sfintei Marina. Până astăzi, o icoană cu Sfânta Marina, aflată în dormitorul Patriarhului, îi aduce aminte de anii copilăriei sale, purtând în ea și puțin pământ din solul acestei bisericuțe, pe care familia sa o îngrijea.

PRIMII ANI ȘI EDUCAȚIA

Tânărul Dimitrie a fost binecuvântat cu un părinte spiritual, preotul satului, părintele Asterie, care l-a chemat să îl asiste în altar, ca paraclisier, în biserica centrală a satului, închinată Sfântului Gheorghe; dar și atunci când călătorea, slujind în multele paraclise și bisericuțe albe, aflate la depărtare, care împodobeau țărmurile insulei. Părintele Asterie putea să meargă pe jos kilometri întregi, pe poteci înguste, pe zăpadă sau pe ploaie, însoțit de un mic măgar, care îl ducea în cârca sa pe micuțul Dimitrie și sfintele vase pentru slujbă. Chiar dacă nimeni altcineva nu era prezent, decât cei doi, părintele Asterie obișnuia să se uite la ceasul lui de buzunar și să scuture clopoțelul, atunci când era momentul să înceapă slujirea Sfintei Liturghii, împreună cu Dimitrie. Părintele Asterie era un om credincios și un duhovnic venerabil, cu o educație formală care nu depășea însă nivelul

primar; de aceea, uneori făcea anumite greșeli în timp ce citea rugăciunile sau diferiți psalmi. Dimitrie însă a fost foarte repede captivat de Liturgia ortodoxă, de tipicul slujbelor, ca și de practica spirituală și tradițiile bisericești. Părintele Asterie este și cel care i-a dăruit lui Dimitrie primul său veșmânt de diacon. Conducătorul Bisericii din Imvros și Tenedos era atunci Mitropolitul Meliton (1913-1989), un ierarh cu multe harisme și influență în ierarhia Constantinopolului, care l-ar fi urmat cu siguranță în succesiune pe Patriarhul Atenagora (1886-1972) pe Tronul Ecumenic, dacă autoritățile turce nu ar fi șters numele său din catalogul candidaților eligibili¹. Recunoscând de timpuriu diferitele aptitudini ale viitorului Patriarh, Mitropolitul Meliton l-a luat pe Dimitrie sub aripa sa, sprijinindu-l și îndrumându-l pe parcursul ciclului primar de studii, adesea, pe propria lui cheltuială.

INSTITUTUL PATRIARHAL DE TEOLOGIE DIN HALKI

După ce și-a completat ciclul de studii primare în satul său natal, Sfinții Teodori, Dimitrios a mers în Constantinopol (Istanbulul de astăzi), unde a continuat să studieze în cadrul Școlii generale din cadrul Liceului Zographeion. A revenit în Imvros pentru următorii ani ai ciclului liceal educațional, mergând zilnic câte 5 kilometri, în ambele sensuri, în cel mai apropiat oraș de satul natal, Panaghia. Unele dintre primele sale compuneri, ca și cele mai îndrăgite poezii ale sale, cum s-au aflat în caietele sale, au fost tipărite în Grecia². Următorii ani de școală s-au desfășurat în prestigiosul Institut Teologic Patriarhal din Halki, o insulă cu două coline acoperite cu păduri de pin, parte din grupul „Insulelor Princiare”, în Marea Marmara³. Aflată în

¹ Înaltpreasfinția Sa a fost, ulterior, Mitropolit de Calcedon.

² Vezi, „Otan imoun paidi”, Ekd. Kastanioti, Athen, 2003.

³ În vremurile bizantine, pe această insulă erau exilați prinții care cădeau în dizgrația stăpânirii.

proximitatea Istanbulului, care oferă curse regulate cu vaporul, Halki este o insulă liniștită, unde nu circulă mașini. Oamenii călătoresc pe jos sau cu trăsura. Acolo au studiat mulți dintre păstorii de astăzi ai Ortodoxiei de limbă greacă (dar nu numai), din întreaga lume. Acolo își făceau vacanțele și familiile aristocrate grecești din Istanbul. Funcționarea procesului educațional din Halki a fost atât de mult subevaluată de către autoritățile turce în anii '50 ai secolului al XX-lea, încât Institutul a ajuns să fie închis oficial în anii '70. Impunătoarea clădire de secol XIX adăpostește o bibliotecă de patruzeci de mii de cărți și manuscrise, clase pline cu bănci de lemn, săli de recepție și dormitoare. Constituie un vis și o dorință a Patriarhului Bartolomeu ca Institutul Teologic Patriarhal din Halki să fie redeschis. Sancțiunea Sa aduce mereu în atenție Tratatul de la Lausanne, din 1923, ca și obligația Turciei de a recunoaște atât statutul legal al Patriarhiei de Constantinopol, ca fiind ecumenică (universală) în scop și natură, cât și respectarea dreptului la educație a propriului cler și a ierarhilor acestuia⁴.

STUDII POSTUNIVERSITARE ȘI CĂLĂTORII

După ce și-a completat studiile la Institutul Teologic Patriarhal din Halki, în 1961, Dimitrie a activat ca ofițer în rezervă, în armata turcă, la Gallipoli, între 1961-1963. El a fost hirotonit

⁴ Patriarhia Ecumenică este recunoscută, în mod simplu – legal – ca și instituție turcă, în timp ce legea turcă din anul 1936, valabilă până astăzi, plasează toate proprietățile creștinilor ortodocși sub autoritatea Directoratului General al Fundațiilor, care are abilitatea de a desființa fundații sau de a le confisca proprietățile. Mai mult decât atât, potrivit unei decizii a Curții Supreme de Justiție a Turciei, din 1974, Guvernul turc interzice cumpărarea sau vânzarea de proprietăți de către grupurile minoritare. Pentru mai multe informații despre eforturile de redeschidere a Institutului Teologic Patriarhal din Halki, vezi interviul acordat lui George Gilson, „Bartholomeos Demands Equal Rights”, *Athens News*, 22 Febr. 2003, p. 3.

diacon în 1961, iar preot în 1969. În momentul hirotoniei sale ca diacon, Dimitrie a primit numele monahal de Bartolomeu, în amintirea unui monah din Imvros, care a trăit în Muntele Athos, editor de texte liturgice. Patriarhul Bartolomeu spune adesea că această hirotonie a constituit pentru el împlinirea tuturor visurilor sale. Hirotonia întru diacon a avut loc în Catedrala din Imvros.

Între cele două hirotonii, el a urmat studii la Institutul Pontifical Oriental, atașat Universității Gregorienne din Roma. Acest Institut a fost înființat în 1917, de către Papa Benedict al XV-lea, în speranța că studenții romano-catolici și ortodocși vor studia împreună. La Roma, Bartolomeu a învățat bine italiană, latină și franceză. A intrat în contact cu teologia lui Jean Daniélou (1905-1974), a lui Henri de Lubac (1896-1991) și a lui Yves Congar (1904-1995). Bartolomeu s-a aflat la Roma în vremea lucrărilor celui de al II-lea Conciliu de la Vatican (1962-1965). A fost pentru prima dată în istorie când un reprezentant al Bisericii Ortodoxe a fost prezent la un Conciliu de asemenea anvergură. Acolo și-a terminat Bartolomeu lucrarea sa de doctorat Despre codificarea Sfintelor Canoane și Tradiția canonică în Biserica Ortodoxă, publicată în anul 1970 de către Institutul Patriarhal de Studii Patristice din Tesalonic (Grecia). Bartolomeu a devenit, ulterior, membru fondator al Societății de Drept bisericesc a Bisericilor Răsăritene, căreia i-a și fost vicepreședinte, pentru o anumită perioadă de timp.

După perioada studiilor sale la Roma, Bartolomeu a fost trimis de către Patriarhul Atenagora cu o bursă la Institutul Ecumenic de la Bossey (Elveția), un centru academic afiliat Consiliului Mondial al Bisericilor și condus la aceea vreme de teologul ortodox progresist prof. Nikos Nissiotis (1925-1986), care era și profesor de filozofie și psihologie a religiei la Universitatea din Atena. Bartolomeu a fost introdus de către Nissiotis în filozofia contemporană a existențialismului și personalismului, înțelegând teologia în lumina Duhului Sfânt. În cele din

urmă, la Universitatea din München, a putut să învețe germană și să se inițieze în scrierile unor teologi, precum Karl Rahner (1904-1984) sau Joseph Ratzinger (Papa Benedict al XVI-lea).

ÎNTOARCEREA ÎN CONSTANTINOPOL

În această perioadă a vieții sale, Bartolomeu a fost bine cunoscut și a lucrat îndeaproape cu Patriarhul Atenagora, cunoscutul și harismaticul păstor al Bisericii Ortodoxe din aceea vreme, care i-a oferit lui Bartolomeu rangul de arhimandrit. După completarea studiilor sale, Bartolomeu s-a reîntors în Constantinopol, în 1968, unde a activat ca prodecan al Institutului Patriarhal Teologic din Halki, până în 1972. Patriarhul Atenagora a trecut la cele veșnice în anul 1972, moment după care Bartolomeu a devenit secretar personal al succesorului acestuia, Patriarhul Dimitrie (1914-1991), de care nu s-a îndepărtat niciodată. Bartolomeu a fost ales Mitropolit de Filadelfia, în ziua de Crăciun a anului 1973, fiind împuternicit cu responsabilitatea de conducător al Cancelariei patriarhale, până în 1990.

Ca asistent personal și administrativ al Patriarhului Ecuменic Dimitrie, Mitropolitul Bartolomeu a fost, în mare măsură, responsabil cu multe dintre inițiativele asumate de către Patriarhul Dimitrie: implicarea în relaționările ecumenice, prin dialogurile bilaterale; dialogul teologic oficial dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică, care a fost inaugurat în 1980. Acest „dialog al adevărului”, completat de „dialogul iubirii”, a constituit o inițiativă a Patriarhului Atenagora și a Papei Ioan al XXIII-lea (1881-1963) și Paul al VI-lea (1897-1978). Până astăzi, acest dialog a produs trei documente importante: „Taina Bisericii și a Euharistiei în lumina tainei Sfintei Treimi” (1982); „Credința, Tainele și unitatea Bisericii” (1987) și „Taina Preoției în structura sacramentală a Bisericii și importanța succesiunii apostolice în sfințirea și unitatea poporului lui Dumnezeu” (1988), ocupându-se și cu problema stringentă a

uniatismului (1993). După o perioadă de pauză, lucrările acestui dialog au reînceput, în anul 2006.

Mai mult decât atât, prin inspirația și colaborarea apropiată a Mitropolitului Bartolomeu cu Patriarhul Dimitrie, acesta a continuat pregătirile pentru Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe, convocând trei Conferințe Panortodoxe importante, la Centrul Ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy (Elveția). În final, în 1989, Patriarhia Ecumenică a inițiat un demers global de protecție a mediului înconjurător, prin editarea unei Enciclice către toate Bisericile Ortodoxe, prin care a fost consacrată ziua de 1 septembrie – prima zi a anului bisericesc – ca zi de rugăciune pentru creația lui Dumnezeu.

În anul 1990, Mitropolitul Bartolomeu de Filadelfia a fost ales Mitropolit de Calcedon, slujind la o vârstă tânără ca Mitropolit Senior (Geron) al Sfântului Sinod al Patriarhiei de Constantinopol, reprezentând Patriarhia Ecumenică în multe comisii de nivel înalt ale relaționării interbisericești și interreligioase; însoțindu-l pe Patriarhul Dimitrie în numeroase vizite în Bisericile și țările ortodoxe; efectuând vizite Papei de la Roma, Arhiepiscopului de Canterbury, Consiliului Mondial al Bisericilor, unde Bartolomeu a fost membru al Comisiei Credință și Ordine, ca și membru elector în comitetele executive și centrale ale acestuia.

PATRIARHUL ECUMENIC BARTOLOMEU

Când Patriarhul Dimitrie a trecut la cele veșnice, în 1991, Mitropolitul Bartolomeu a fost ales în unanimitate, și cu mult entuziasm, primind misiunea de Patriarh Ecumenic la vârsta tânără de 51 de ani. El a fost în mod oficial întronizat pe 2 noiembrie 1991. Încă dintru început, Sanctitatea Sa cunoștea profund responsabilitățile asumate de către Patriarhia de Constantinopol, pe al cărei tron se afla, ca și viziunea și direcțiile slujirii ei. El slujește, în același timp, ca fiu și părinte al Bisericii, cu dubla responsabilitate, de a inspira și de a trăi, totodată, Tradiția

ei vie. El este un slujitor al Bisericii, fiind totodată definit prin propria sa slujire. În cuvintele Sfântului Varsanufie cel Mare († 543), el nu este „decât... un slujitor pe calea misiunii”⁵.

Jertfa slujirii sale este caracterizată de cooperarea interortodoxă, de dialogul intercreștin și interreligios, ca și de vizite periodice în țări ortodoxe, rar vizitate anterior de un Patriarh Ecumenic. Patriarhul Bartolomeu a primit numeroase vizite oficiale și i s-au adresat, la rândul-i, numeroase invitații de la demnitari bisericești sau de stat. În orașul unde locuiește, în Constantinopol, Sanctitatea Sa a refăcut toate bisericile vechi existente, mănăstirile și schiturile, ca și centrele filantropice, care fuseseră anterior degradate sau părăsite.

Patriarhul Bartolomeu este un orator talentat, predicând în mod profund despre moștenirea spirituală a Bisericii Ortodoxe, promovând, totodată, aspecte sociopolitice din mediul său cultural apropiat, mediind cu privire la respectul față de Islam sau pentru pacea globală. El a călătorit cel mai mult, în întreaga lume, în comparație cu oricare Patriarh Ecumenic anterior lui; a condus slujbe liturgice în locuri încărcate de simbolism istoric din Asia Mică, precum Capadocia sau Pergamon, unde ar fi fost inimaginabile astfel de acte de cult, în urmă cu 25 de ani. În mijloacele de informare mediatică din Turcia, Sanctitatea Sa a fost uneori receptat cu simpatie, alteori, mai puțin; a fost invitat să ofere prelegeri, în limba turcă, despre relațiile dintre creștini și musulmani.

MISIUNEA SA ECUMENICĂ

Ca și cetățean al Turciei, Patriarhul Bartolomeu a dobândit, prin experiența personală, o perspectivă unică asupra toleranței religioase și a dialogului interreligios. Sanctitatea Sa a lucrat pentru reconcilierea dintre Bisericile creștine (în Con-

⁵ Vezi John Chryssavgis (ed.), *Barsanuphius and John: Letters*, vol. 1 (Washington, D.C.: Catholic University of America Press, 2006), p. 164.